

Recensies

ALGEMEEN

C. Bouw, J. de Bruijn, D. van der Heiden, ed., *Van alle markten thuis. Vrouwen- en genderstudies in Nederland* (Amsterdam: SISWO, Instituut voor maatschappijwetenschappen, Amsterdam: Babylon-De Geus, 1994, 235 blz., ISBN 90 6222 278 1).

In deze bundel is een selectie van dertien voordrachten uit meer dan zestig papers gemaakt. Deze werden gepresenteerd op het landelijk congres vrouwenstudies dat in oktober 1993 te Amsterdam werd gehouden. Bij de keuze van de stukken is gelet op originaliteit, toegankelijkheid en spreiding van onderwerpen binnen drie thema's: 'macht en marginaliteit', 'generaties en overdracht' en 'materie en constructie'.

In het eerste artikel, getiteld 'De worteling van de nomade', maakt Margo Brouns de balans op van vrouwenstudies in Nederland vanuit een internationaal perspectief (19-39). Zij plaatst vrouwenstudies in de 'spanningsverhouding van de vrouwenbeweging, overheid en intellectuele stijl'. Het is een moeizaam en zeer theoretisch stuk, waarin duidelijk wordt dat Nederland met zoveel universitaire posten voor vrouwenstudies uitzonderlijk is in Europa. Een zin als: 'Vrouwenstudie-onderzoekers produceren gesitueerde kennis binnen een specifieke maatschappelijke en wetenschappelijke context, en dragen daar alle sporen van', wekt geen verwachtingen.

In 'Macht en marginaliteit. Over de grenzen van het recht' (39-51) laat de juriste Jenny Goldschmidt zien dat wijzigingen van wet- en regelgeving positieve effecten voor vrouwen kunnen hebben, maar ook ongewilde, negatieve, die ongelijkheidsverhoudingen in stand houden.

Christien Brinkgreve (sociologe) wijst in haar artikel 'Generaties en overdracht. Over verschil en verschuiving in sociale erfenissen' (51-61) op de vastgeroeste verhoudingen tussen de seksen. Aangezien sociale en psychische processen niet gelijktijdig plaatsvinden, worden emancipatieprocessen vertraagd. Het is een toegankelijk stuk met een duidelijke vraag en een aannemelijk antwoord.

Het artikel van taalkundige Maaïke Meyer valt moeilijk te doorgronden. In 'Materie en constructie. De tekst als daad. Reflecties over de materialiteit van representatie' (61-71) stelt zij dat woorden samenvallen met de objecten die ze beschrijven. Dus schelden doet wel degelijk zeer en wetten zijn niet enkel teksten, maar ze zijn macht. Na enige keren lezen begreep ik wat er werd beweerd. Het lijkt mij interessanter om te onderzoeken hoe maatschappelijke ideeën over vrouwelijk- en mannelijkheid materiële zaken beïnvloeden, dan je druk te maken over conventies van taal en representatie. Ik ben niet door Meyer overtuigd dat de taal over ons beschikt en dat taal, representatie en materiële werkelijkheid niet van elkaar te scheiden zijn.

Reneé Hoogland uit, in haar bijdrage 'De lesbische vrouw bestaat niet', scherpe kritiek op de 'representatie van het lesbische binnen de 'malestream' cultuur en in het 'mainstream feminisme' (71-85). Dat een specifiek lesbisch theoretisch perspectief de mogelijkheden zou bieden het begrip 'vrouw' en 'gender' van binnen uit open te breken, lijkt me niet aannemelijk. Er wordt niet uitgelegd hoe dat dan in zijn werk gaat en welke resultaten het oplevert.

Sociaal psychologe Ine Gremmen stelt in 'Voet aan de grond. Een aanzet voor onderzoek naar ethiek-in-de-praktijk' voor om de ethiek te onderzoeken aan de hand van verhalen over ervaringen, waarin ruimte is voor evaluatie van die ervaringen (85-95). Wat echter het verschil is tussen een keuze maken na 'delibereren over alternatieven' en een 'exclusieve keuze maken uit dilemma's' is mij niet duidelijk geworden.

In 'Vrouwen, geschenken en macht' (95-109) constateert psychologe Aafke Komter dat vrouwen goedgeefser zijn dan mannen. Maar we moeten weten dat geven, behalve plezier en voldoening, ook mogelijkheden schept tot machtsuitoefening. Dit is nu eens een leuk, goed leesbaar stuk, gebaseerd op empirisch onderzoek op de Trobriand eilanden in de Stille Zuidzee en in Nederland. Hoe vergelijkbaar dat alles is, weet ik ook niet.

Uit een eveneens praktisch onderzoek, genaamd 'Over seks gesproken' (109-121) van Yolanda te Poel (sociaal psychologe) en Janita Ravesloot (sociaal pedagoge), blijkt dat moeders van nu openhartiger met hun kinderen over seks spreken dan hun eigen moeders deden. Van volledige openheid is echter geen sprake. Ook de ouders uit de bijdrage van psychologe Sietske Dijkstra, 'Van krom hout komt nooit een rechte stok' (121-135), hebben zich stellig voorgenoemen het beter te doen dan hun ouders, maar in dit geval gaat het om ernstige mishandeling. Dijkstra relativiseert de onvermijdelijkheid van generatiegewijze overdracht van geweld en wijst op de risico's van stigmatisering. Ik ben benieuwd naar het vervolg op deze voorstudie.

Peter Selten (historicus) vervult in deze bundel de rol van mannelijke 'excuus Truus'. Hij werd aangevallen omdat hij ervan was uitgegaan dat algemeen bekend was dat katholiek onderwijs opgedeeld was in onderwijs voor meisjes en jongens en wel volgens een eeuwen oude christelijke opvatting. Hij mag zich rechtvaardigen en doet dat bekwaam met zijn stuk 'Een echte man worden' (135-151).

Antropologe Anna Aalten verbaast zich over de geringe belangstelling binnen vrouwenstudies voor de wereld van de dans en wijst op het lichaam dat zowel materie—het materiaal waarmee een danseres moet werken—als constructie is—door training van spieren en beheersing van eetlust valt het lichaam te veranderen ('De lichaamsloze lichtheid van een ballerina', 161-169). Een zin als: 'Aan de hand van een bespreking van een deel van haar [de Amerikaanse filosofe Judith Butler] werk hoop ik te laten zien welke bijdrage een onderzoek naar de bovenbenen van De Haas [danseres Olga de Haas] en haar collega's kan leveren aan de theorievorming rond sekse en gender', herinnert humorloos aan de discussies over de neus van Cleopatra. Die zou de loop van de geschiedenis hebben beïnvloed.

Ruth Oldenziel (historica) behandelt, in deze voorstudie voor een groter onderzoek getiteld 'Gender en materie in de tijd van poststructurele theorieën', de vraag welke plaats materie en constructie innemen binnen de technologie en roept feministen op om het technologische domein niet te schuwen (169-185). Verleden en tegenwoordige tijd lopen in dit stuk door elkaar. Vroeger werden de toekomstige gebruikers van een produkt (bijvoorbeeld de telefoon) niet geconsulteerd in de ontwerpfasen. Tegenwoordig zien fabrikanten daar wel degelijk het nut van in. Helaas wordt niet gerept over het keurmerk van huisvrouwen en de invloed die (huis)vrouwenadviesgroepen in de industrie hebben.

Tot slot beschrijft Heidi de Mare (kunsthistorica) de keuken van de zeventiende-eeuwse Nederlandse huisvrouw ('De keuken als voorstelling in het werk van Simon Stevin en Jacob Cats', 185-199), die met kennis van zaken inkopen deed op de markt. In haar keuken bereidde ze het voedsel en gaf daarmee de sleutel tot de cultuur door aan de gezinsleden, volgens De Mare. Eerst komt het eten en dan de moraal.

De inleiding bevat een goede samenvatting van alle artikelen. De bundel bevat verder een notenapparaat, literatuurlijst, lijst van illustraties en personalia. Een register ontbreekt en er staan veel drukfouten in het boek. De indeling van onderwerpen in drie thema's suggereert systematiek in de inleiding, maar die is later niet terug te vinden. De eerste twee thema's lijken mij traditioneel en het derde postmodern vanwege het woord 'constructie', waarbij het laatste het minst toegankelijk is. De wereld om ons heen wordt niet gezien als materiële werkelijkheid, maar als een samenstel van ideeën dat door mensen is geconstrueerd. De postmoderne

feministes willen sommige ideeën (zoals het begrip 'vrouw') deconstrueren om zo nieuwe (gelijkwaardige) verhoudingen tot stand te kunnen brengen. In menige bijdrage wordt geworsteld met de erfenis van de heren Marx en Freud. Misschien zou men eens verder kunnen kijken.

Tamara van Uitert

E. Jonker, P. van Hees, ed., *Geschiedenis in Utrecht. Bestaat er een Utrechtse School in de geschiedbeoefening?* (Utrechtse historische cahiers, XV (1994) iii; Utrecht: Vakgroep geschiedenis Rijksuniversiteit Utrecht, 1994, 85 blz., f20,-, ISBN 90 72131 26 6).

Deze aflevering van de Utrechtse historische cahiers bevat een zevental historiografische voordrachten rond een centrale vraag, waar geen van de sprekers eigenlijk goed raad mee weet. Voorzover gesteld beantwoordden ze allen deze vraag uit de titel ontkennend. De mediëviste Mayke de Jong rekent in een bijzonder aardige beschouwing (over geschiedenis en antropologie) af met haar Amsterdams verleden, waar na 1945 de Utrechtse Oppermann-traditie onder Niermeyer en Van de Kieft nog een grote bloei beleefde, terwijl Utrecht met Enkelaar en Hugenholtz duidelijk andere wegen insloeg. J. L. van Zanden schildert een aardig portret van de Amsterdammer Van Dillen, die in 1949 op de leeftijd van 65 jaar te Utrecht hoogleraar werd. Diens werk is duidelijk aan een herwaardering toe en hoe jammer is het niet dat zijn archief grotendeels met de vuilnisman is meegegeven. De aflevering bevat nog een kort portret: dat van de zo geëngageerde oudhistoricus Thiel door H. C. Teitler. Waar kwam dat zo uitgesproken engagement vandaan? Was zijn persoonlijkheid er de bron van of had het ook te maken met een bepaalde stroming in de beoefening van de oude geschiedenis, die actualisering van de oudheid noodzaak vond? Van Goor geeft een uitvoerig en evenwichtig relaas over Utrecht en de koloniale geschiedschrijving. Wat losser van structuur zijn tenslotte de bijdragen van Leen Dorsman, Ed Jonker en Piet van Hees. De laatste behandelt de Utrechtse 'journalistieke' traditie belichaamd in het werk van G. W. Kemkamp, Pieter Geyl en C. D. J. Brandt.

P. B. M. Blaas

J. Tollebeek, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België* (Amsterdam: Bert Bakker, 1994, 249 blz., ISBN 90 351 1399 3).

De opstellen in dit boek zijn alle, zegt Tollebeek, 'exercities op het terrein van de geschiedenis van de geschiedschrijving' (9). Vanuit deze bescheiden opstelling weet de auteur in tien artikelen een boeiend beeld te schetsen van de ontwikkeling van de geschiedschrijving in Nederland en België. Daartoe is het boek opgedeeld in drie afdelingen.

In de eerste afdeling, onder de titel 'Het historisch bedrijf', ligt het accent op de ontwikkeling van de historische infrastructuur in de jaren 1870-1914. Tollebeek beschrijft in 'De machinerie van de geschiedenis' (17-35) de opkomst van universitaire opleidingen, vakbladen, historische seminaries, bronnenedities, hulpwetenschappen, en dergelijke. 'De geschiedenis werd een discipline, maar zij werd ook gedisciplineerd. De historische infrastructuur bood daartoe de geëigende controle-, uitsluitings- en uniformeringsmechanismen' (33-34).

Tollebeek gaat in de tweede afdeling ('Oude en nieuwe kaders') op zoek naar de externe factoren, met name politieke en mentale, die bepalend zijn geweest voor de ontwikkeling van